

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕАТРУ, КІНО І
ТЕЛЕБАЧЕННЯ ІМЕНІ І. К. КАРПЕНКА-КАРОГО

ЛЕВИЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР РУСЛАНОВИЧ

СПЕЦІАЛЬНИЙ КУРС
«ПСИХОФІЗИЧНА КООРДИНАЦІЯ В АКТОРСЬКІЙ МАЙСТЕРНОСТІ»

Методична розробка за тематикою творчого мистецького проєкту

Творчий керівник:
Старостін Юрій Олександрович,
доцент, заслужений діяч мистецтв України

Науковий консультант:
Лягущенко Андрій Геннадійович,
професор, кандидат мистецтвознавства,
заслужений діяч мистецтв України

Анотація. Спеціальний курс «Психофізична координація в акторській майстерності» має надати здобувачам вищої театральної освіти знання та навички, які допоможуть їм ширше використовувати особистий акторський інструмент для реалізації поставлених творчих задач, а також розвинути наявні психофізичні напрацювання і навчитися інтерпретувати їх під відповідний жанр.

Підготовка молодих акторів до викликів сучасного театрального мистецтва є особливо актуальною. Зважаючи на широке розмаїття жанрів та художніх стилів, важливо визначити і вдосконалювати ключові елементи акторської техніки, що забезпечують цілісність і органічність сценічної дії, взаємозв'язок між внутрішнім психоемоційним станом виконавця та його зовнішнім фізичним втіленням ролі. Курс спрямований на формування усвідомленого контролю над власним акторським інструментом, що дозволить студентам досягати потрібного стабільного результату в будь-яких обставинах.

Основні поняття: психофізична координація, акторська техніка, спосіб існування, ансамбль, акторський інструмент, сценічний образ.

Ключові слова: психофізична координація, акторська майстерність, сценічний рух, сценічна пластика, психофізичний тренаж, темпоритм, сценічне партнерство, пластична виразність, сценічний образ, тілесний імпульс, ансамблеве існування, сценічний бій, сценічне фехтування, акторська ритміка.

Курс розрахований на здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки», спеціальності В6 «Перформативні мистецтва» (спеціалізація «Сценічне мистецтво»). Курс може викладатись як окрема навчальна дисципліна або як тема навчальної дисципліни «Майстерність актора».

Обсяг курсу: 60 годин / 2 кредити ЄКТС.

Тривалість курсу: один семестр.

Форми організації: навчальні заняття (лекції, практичні) та самостійна робота.

Форма підсумкового контролю: залік.

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КУРСУ

Метою курсу є формування у здобувачів вищої освіти цілісного розуміння психофізичної природи акторської діяльності та розвиток здатності свідомо використовувати психофізичну координацію як практичний інструмент в процесі роботи над роллю в різних жанрово-стильових контекстах.

Завданням курсу є:

- актуалізувати теоретичні знання щодо психофізичної природи акторської творчості, взаємозв'язку внутрішніх психоемоційних процесів і зовнішньої сценічної дії;
- розвинути практичні навички застосування психофізичної координації під час створення сценічного образу в різних жанрово-стильових контекстах;
- розвивати вміння свідомо керувати власним акторським інструментом, використовувати засоби сценічного руху, ритміки, пластики та партнерської взаємодії для реалізації творчого задуму;
- сформувати здатність до цілісного психофізичного існування на сцені, творчої адаптації набутих навичок до різноманітних професійних завдань та ефективної роботи в акторському ансамблі.

Очікувані результати навчання:

У результаті опанування курсу здобувачі вищої освіти повинні продемонструвати здатність свідомо використовувати психофізичну координацію як інструмент акторської майстерності, застосовувати засоби сценічного руху, ритміки, пластики та партнерської взаємодії для створення художньо виразного сценічного образу, а також адаптувати власне психофізичне існування до різних жанрових, стильових і творчо-виробничих умов.

Передумовами для опанування даного курсу здобувачами є знання:

- основних елементів зовнішньої та внутрішньої акторської техніки,
- художньо-виражальних (пластично-зображальних, звукових, акторсько-виконавських, ритмічно-шумових) засобів відтворення творчого задуму під час роботи над роллю,

- головних засад сценічного партнерства та акторської професійної етики,
- базових понять музичної грамоти (темп, ритм, музичний розмір, пауза тощо) та вміння орієнтуватися в музично-ритмічному просторі,
- ключових аспектів сценічного руху (координація, розслаблення-напруження м'язів, сценічні падіння, тілесні імпульси, мовно-рухова взаємодія),
- правил техніки безпеки під час роботи зі сценічною зброєю,
- основних принципів сценічного бою, а також базові прийоми атаки і захисту,
- історичного контексту розвитку холодної зброї,
- основних етапів (стилів, напрямів) у розвитку сучасного театрального мистецтва.

II. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ

РОЗДІЛ 1. Дослідження взаємозв'язку між внутрішнім психоемоційним станом та зовнішнім фізичним виявленням

Тема 1. Психофізична координація як основа акторської майстерності: теоретичні засади та науково-практичні підходи.

1.1. Визначення поняття «психофізична координація» в контексті акторської майстерності.

1.2. Основні теоретичні дослідження вітчизняних та світових практиків.

Основні поняття: психофізична координація, акторська майстерність, внутрішній психоемоційний стан, зовнішня сценічна дія.

Ключові слова: координація, психофізика, актор, сценічна виразність.

Література:

1. Майборода Н. (2019). Каскадерське мистецтво. Монографія. Київ: Вид. центр КНУКіМ. 161 с.

2. Старостін Ю. (2019). Сценічний рух як складова професійної підготовки актора. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 24, 75-78.

3. Філософія театру / Лесь Курбас; упоряд. М. Лабінський; післямова М. Москаленко, Д. Лабінська ; ред. М. Москаленко. Харків; Київ: Видавець Олександр Савчук ; Видавництво «Основи», 2022. 920 с.

Тема 2. Акторський психофізичний тренаж як засіб розвитку професійних навичок.

2.1. Акторський психофізичний тренаж.

2.2. Виконання фізичних вправ під музику та в різних запропонованих обставинах.

Основні поняття: психофізичний тренаж, фізична вправа, акторський інструмент, професійна форма, запропоновані обставини.

Ключові слова: тренінг, розминка, координація, саморозвиток.

Література:

1. Бусол А., Бусол В., Кроншталь Г., Цибульський М. (2014) Сценічний рух як складова професійної підготовки студентів спеціальності акторська майстерність. Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. Вип. 17. Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 34–41.

2. Левицький О. (2024) Актор і музика: взаємодія, координація, партнерство. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 35, 109-114.

3. Старостін Ю. (2016). Акторський тренінг: його зміст та основа. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 19, 201-204.

Тема 3. Природа руху в акторському мистецтві: внутрішня мотивація та центри тяжіння.

3.1. Дослідження першопричин руху людського тіла (на базі акторської школи Жака Лекока). Внутрішня мотивація фізичної дії.

3.2. Фізичний центр тяжіння. Психологічний центр тяжіння.

Основні поняття: внутрішня мотивація, фізична дія, фізичний центр тяжіння, психологічний центр тяжіння, природа руху.

Ключові слова: рух, мотивація, пластика, центр тяжіння.

Література:

1. Бондарчук, С. Майстерство актора. Мімограмота / Степан Бондарчук ; упоряд. Микола Шкарабан ; Благодійний фонд «Центр розвитку мистецької освіти». – К. : ПП «Євро-Волинь», 2023. – 218 с. : іл.

2. Lecoq, J. (2020) The Moving Body (Le Corps Poétique). Third Edition. 208 p.

Тема 4. Ритміка в акторській майстерності: взаємодія музики, руху і ритму.

4.1. Вплив Еміля Жака-Далькроза на розвиток дисципліни «ритміка». Основні принципи та засади його вчення.

4.2. Акторська ритміка. Вираження базових понять музичної грамоти (такт, чверть, пауза) за допомогою тіла.

4.3. Поняття «темп», «ритм», «темпоритм». Практичне застосування.

Основні поняття: акторська ритміка, темп, ритм, темпоритм, музично-ритмічна організація.

Ключові слова: ритм, темп, такт, пауза, музика, ритміка, темпоритм.

Література:

1. Jaques-Dalcroze, E. (1921) Rhythm, Music and Education. G. P. Putnam's Sons New York and London. 334 p.

2. Левицький О. (2024) Актор і музика: взаємодія, координація, партнерство. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 35, 109-114.

3. Фількевич, Г. (2004). Музика в драматичному театрі. (Друге доповнене видання). Київ: КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого. 72 с.

4. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. — Вид. 2-ге, переробл. і доп. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2009. — 352 с, 77 нотних прикладів та малюнків.

Тема 5. Сценічне партнерство та психофізична взаємодія актора з партнером.

5.1. Професійна етика в роботі з партнером. Вплив самоорганізованості, довіри, толерантності та взаємоповаги на процес колективної художньої творчості.

5.2. Пластичні парні підтримки. Пошук спільного центру тяжіння.

Основні поняття: сценічне партнерство, професійна етика, пластичні підтримки, взаємодія, спільний центр тяжіння.

Ключові слова: довіра, партнер, комунікація, взаємоповага, підтримка.

Література:

1. Шаварський О. (2011). Як стати актором. Київ: Логос. 572 с.
2. Caine M. (2018). Blowing the Bloody Doors Off: And Other Lessons in Life. London: Hodder & Stoughton. 289 p.

Тема 6. Розвиток фізичної координації та ускладнення сценічної дії.

6.1. Фізична координованість акторського тіла.

6.2. Ускладнення фізичних координаційних рухів за допомогою акторської уяви (координація в запропонованих обставинах).

6.3. Ускладнення простого та спрощення складного в контексті роботи над сценічним образом.

Основні поняття: фізична координація, координаційні рухи, акторська уява, запропоновані обставини, сценічний образ.

Ключові слова: координація, уява, техніка.

Література:

1. Старостін Ю. (2016). Акторський тренінг: його зміст та основа. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 19, 201-204.

2. Старостін Ю. (2019). Сценічний рух як складова професійної підготовки актора. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 24, 75-78.

Тема 7. Тілесний імпульс та імпровізація як інструменти психофізичної виразності.

7.1. Дослідження імпульсів тіла. Перетворення імпульсивності рухів у плавну контрольовану фізичну дію (хвилеподібні рухи).

7.2. Робота з імпульсами в парі. Контактна та безконтактна імпровізація.

Основні поняття: тілесний імпульс, фізична дія, контактна імпровізація, безконтактна імпровізація, хвилеподібний рух.

Ключові слова: імпульс, імпровізація, реакція, партнерство.

Література:

1. Бондарчук, С. Майстерство актора. Мімограмота / Степан Бондарчук ; упоряд. Микола Шкарабан ; Благодійний фонд «Центр розвитку мистецької освіти». – К. : ПП «Євро-Волинь», 2023. – 218 с. : іл.

2. Lecoq, J. (2020) The Moving Body (Le Corps Poétique). Third Edition. 208 p.

Тема 8. Розслаблення та напруження м'язів. Сценічні падіння в акторській практиці.

8.1. Розслаблення-напруження м'язів. Ефект «мертвого тіла».

8.2. Адаптація сценічних та трюкових падінь під сюжетну лінію персонажів. Правила безпеки і техніка виконання.

8.3. Особливості виконання сценічних падінь у просторово-декораційному середовищі вистави.

8.4. Використання сценічних падінь під час акторських етюдів.

Основні поняття: розслаблення м'язів, напруження м'язів, сценічне падіння, трюкове падіння, техніка безпеки.

Ключові слова: контроль, безпека, падіння, пластика, м'язи.

Література:

1. Маслов-Лисичкін, А.О. (2014). Витоки сучасного каскадерського мистецтва і творчість перших акторів-каскадерів німого кіно. Вісник КНУКІМ. Серія «Мистецтвознавство», 30, 56-61.

2. Майборода Н. (2019). Каскадерське мистецтво. Монографія. Київ: Вид. центр КНУКіМ. 161 с.

РОЗДІЛ 2. Психофізична координація як інструмент для створення оригінального сценічного образу

Тема 9. Психофізичні засоби створення сценічного образу.

9.1. Еталонна пряма хода. Експерименти над ходом персонажа як етап роботи над сценічним образом.

9.2. Процес пошуку психофізичних поведінкових особливостей сценічного образу на основі акторських спостережень та аналізу внутрішніх мотивацій персонажа.

Основні поняття: сценічний образ, психофізична характеристика персонажа, акторське спостереження, хода персонажа, внутрішня мотивація.

Ключові слова: образ, персонаж, поведінка, характер, хода.

Література:

1. Lecoq, J. (2020) The Moving Body (Le Corps Poétique). Third Edition. 208 p.

2. Бондарчук, С. Майстерство актора. Мімограмота / Степан Бондарчук ; упоряд. Микола Шкарабан ; Благодійний фонд «Центр розвитку мистецької освіти». – К. : ПП «Євро-Волинь», 2023. – 218 с. : іл.

3. Філософія театру / Лесь Курбас; упоряд. М. Лабінський; післямова М. Москаленко, Д. Лабінська ; ред. М. Москаленко. Харків; Київ: Видавець Олександр Савчук ; Видавництво «Основи», 2022. 920 с.

Тема 10. Психофізична координація актора під час сценічного бою.

10.1. Особливості психофізичної координації актора під час сценічного бою. Контроль фізичної дії та емоційна виразність.

10.2. Використання сценічного фехтування для передачі конфлікту в драматичному\комічному етюді.

Основні поняття: сценічний бій, сценічне фехтування, конфлікт, контроль фізичної дії, емоційна виразність.

Ключові слова: фехтування, сценічна зброя, атака, захист, конфлікт.

Література:

1. Елькіс Г. (1971). Сценічне фехтування. Київ: «Мистецтво». 166 с.
2. Левицький О. (2025) Психофізична координація актора як чинник ефективності сценічного бою. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 37, 46-53.

Тема 11. Ансамблеве існування та колективна пластична виразність.

11.1. Групові ритмічно-пластичні етюди. Існування в одному темпоритмі.

11.2. Робота над ансамблевим існуванням: синхронність рухів, «спільне дихання», уніфікована пластика.

11.3. Вираження внутрішнього емоційного стану (гнів, закоханість, відраза тощо) за допомогою колективного пластичного етюд.

Основні поняття: ансамблеве існування, спільний темпоритм, синхронність рухів, спільне дихання, колективний пластичний етюд.

Ключові слова: ансамбль, синхронність, взаємодія, ритм, колективність.

Література:

1. Lecoq, J. (2020) *The Moving Body (Le Corps Poétique)*. Third Edition. 208 p.
2. Філософія театру / Лесь Курбас; упоряд. М. Лабінський; післямова М. Москаленко, Д. Лабінська ; ред. М. Москаленко. Харків; Київ: Видавець Олександр Савчук ; Видавництво «Основи», 2022. 920 с.

Тема 12. Створення художнього образу засобами ритму, звуку та пластики.

12.1. Створення ритмічно-шумової атмосфери за допомогою акторського інструмента.

12.2. Колективні пластичні етюди як спосіб створення цілісного художнього образу.

Основні поняття: *ритмічно-шумова атмосфера, художній образ, пластичний етюд, звукова виразність, колективна творчість.*

Ключові слова: *ритм, звук, шум, атмосфера, образність, асоціація.*

Література:

1. Левицький О. (2024) Актор і музика: взаємодія, координація, партнерство. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 35, 109-114.
2. Філософія театру / Лесь Курбас; упоряд. М. Лабінський; післямова М. Москаленко, Д. Лабінська ; ред. М. Москаленко. Харків; Київ: Видавець Олександр Савчук ; Видавництво «Основи», 2022. 920 с.

Тема 13. Жанрово-стильова трансформація сценічного образу та аналіз творчого процесу.

13.1. Поєднання пластично-виразного акторського існування зі словесною дією (пластичний монолог).

13.2. Інтерпретація способу сценічного існування під різні жанри (на основі одного й того ж образу).

13.3. Аналіз процесу колективної художньої творчості.

Основні поняття: пластичний монолог, словесна дія, жанрова інтерпретація, стиль сценічного існування, творчий процес.

Ключові слова: жанр, стиль, інтерпретація, образ, колективна художня творчість.

Література:

1. Абрамович О., Кудренко А. (2019) Сценічна пластика в контексті сучасного акторського мистецтва. Молодий вчений, 9 (73), 133–136.
2. Івашечкіна М. (2024). Психофізичні техніки подолання м'язових блоків як елемент роботи режисера аудіовізуальних мистецтв з актором. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 34. С. 199-206.

Тематика практичних занять

1. Методика акторського психофізичного тренажу для підтримання професійної форми.
2. Вдосконалення набутих навичок з пластичних дисциплін та їх практичне використання в процесі створення сценічного образу.
3. Формування відчуття ансамблю, існування в одній психофізичній стилістиці та в одному темпоритмі.
4. Робота з холодною зброєю в контексті драматичного конфлікту.

Питання до самостійної роботи

1. Особливості психофізичного способу існування в різних театральних жанрах\стилях.
2. Пластичне вирішення «твариноподібного» сценічного образу (персонаж-птаха, персонаж-змія, персонаж-кінь тощо).
3. Аналіз вистави Леся Курбаса «Газ» та особливостей існування акторського ансамблю в масових сценах.
4. Створення індивідуального ритмічного звуко-шумового етюду.

5. Застосування психофізичної координації в акторській роботі на знімальному майданчику.

III. КОНТРОЛЬНІ ЗАХОДИ

Орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю

1. Що означає поняття «психофізична координація» в контексті акторської майстерності? Чим вона відрізняється від фізичної координації?
2. Назвіть основних практиків театрального мистецтва, які зробили свій вклад у розвиток профільних пластичних дисциплін.
3. Яким чином актор може регулярно тримати себе у професійному робочому тонусі?
4. Чим фізичний центр тяжіння відрізняється від психологічного центру тяжіння?
5. Яким чином актор може художньо ускладнити своє існування на сцені?
6. Назвіть основні терміни музичної грамоти та продемонструйте їх, використовуючи власний акторський інструмент.
7. Чим класична ритміка Еміля Жака-Далькроза відрізняється від акторської ритміки?
8. Які особливості сценічного існування акторського ансамблю в одному темпоритмі?
9. Які основні засади професійної етики під час роботи з партнером?
10. Яку практичну цінність для вистави можуть мати акторські підтримки?
11. Як підтримки можуть виразити природу взаємовідносин двох персонажів?
12. Назвіть особливості роботи зі зброєю на сцені під час експресивних конфліктних епізодів.
13. Яким чином пластика може впливати на створення сценічного образу?
14. Які особливості психофізичного існування в різних жанрах?

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Обов'язкова:

1. Абрамович О., Кудренко А. (2019) Сценічна пластика в контексті сучасного акторського мистецтва. Молодий вчений, 9 (73), 133–136.
2. Бондарчук, С. Майстерство актора. Мімограмота / Степан Бондарчук ; упоряд. Микола Шкарабан ; Благодійний фонд «Центр розвитку мистецької освіти». – К. : ПП «Євро-Волинь», 2023. – 218 с. : іл.
3. Бусол А., Бусол В., Кроншталь Г., Цибульський М. (2014) Сценічний рух як складова професійної підготовки студентів спеціальності акторська майстерність. Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. Вип. 17. Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 34–41.
4. Елькіс Г. (1971). Сценічне фехтування. Київ: «Мистецтво». 166 с.
5. Івашечкіна М. (2024). Психофізичні техніки подолання м'язових блоків як елемент роботи режисера аудіовізуальних мистецтв з актором. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 34. С. 199-206.
6. Левицький О. (2024) Актор і музика: взаємодія, координація, партнерство. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 35, 109-114.
7. Левицький О. (2025) Психофізична координація актора як чинник ефективності сценічного бою. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 37, 46-53.
8. Маслов-Лисичкін, А.О. (2014). Витоки сучасного каскадерського мистецтва і творчість перших акторів-каскадерів німого кіно. Вісник КНУКІМ. Серія «Мистецтвознавство», 30, 56-61.
9. Старостін Ю. (2016). Акторський тренінг: його зміст та основа. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 19, 201-204.

10. Старостін Ю. (2019). Сценічний рух як складова професійної підготовки актора. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 24, 75-78.

11. Фількевич, Г. (2004). Музика в драматичному театрі. (Друге доповнене видання). Київ: КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого. 72 с.

12. Юдов, М., Альмуваїл, Ф., Білецька, О., & Мандзій, І. (2021). Особливості сценічного бою в театрі та кіно. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво, 4(2), 163–182.

13. Jaques-Dalcroze, E. (1921) Rhythm, Music and Education. G. P. Putnam's Sons New York and London. 334 p.

14. Lecoq, J. (2020) The Moving Body (Le Corps Poétique). Third Edition. 208 p.

Додаткова:

1. Веселовська Г. (2010) Український театральний авангард. Київ : Фенікс, 368 с.

2. Дідро Д. (1966). Парадокс про актора. Київ: «Мистецтво». 146 с.

3. Майборода Н. (2019). Каскадерське мистецтво. Монографія. Київ: Вид. центр КНУКіМ. 161 с.

4. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. — Вид. 2-ге, переробл. і доп. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2009. — 352 с, 77 нотних прикладів та малюнків.

5. Філософія театру / Лесь Курбас; упоряд. М. Лабінський; післямова М. Москаленко, Д. Лабінська ; ред. М. Москаленко. Харків; Київ: Видавець Олександр Савчук ; Видавництво «Основи», 2022. 920 с.

6. Фількевич Г. (2012). Музичний театр. Навчальний посібник. Київ: Стилос. 88 с.

7. Шаварський О. (2011). Як стати актором. Київ: Логос. 572 с.

8. Caine M. (2018). Blowing the Bloody Doors Off: And Other Lessons in Life. London: Hodder & Stoughton. 289 p.